

УДК 811.161.2'42:82–1“1990/2009”

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-13>

ФУТБОЛЬНИЙ ТЕЛЕРЕПОРТАЖ КРИЗЬ ПРИЗМУ ТЕКСТОВИХ КАТЕГОРІЙ

FOOTBALL TELEVISION REPORTING THROUGH THE PRISM OF TEXT CATEGORIES

Єщенко Т.А.,

*orcid.org/0000-0002-3624-5072**доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства**Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького*

У статті проаналізовано футбольний репортаж крізь призму текстових категорій. Зазначено, що репортаж, у якому коментатор передає інформацію про футбольний матч, – це водночас жанр сучасної спортивної журналістики, текст і дискурс сфери масмедіа. Висловлена заувага, що погляд на об'єкт дослідження залежить від наукової парадигми, у поле зору якої потрапляє футбольний репортаж. Дослідження виконане з опертям на три групи наукових праць: про футбольну комунікацію, про репортаж як жанр і про текст і текстові категорії. Підґрунтям для аналізу прямого футбольного репортажу слугує авторська класифікація текстових категорій.

Задекларовано, що засадничою характеристикою телерепортажу як одиниці комунікації є його антропоцентрична проєкція насамперед у площину комунікативності. Особливості семантичного рівня тексту футбольного телекоментаря відображають категорії інформативності, континууму подій, дискретності, у синтагматичних і парадигматичних відношеннях яких диференційовано концептуальність, фактуальність, імпліцитність, простір і час. Текстову ієрархію прагматичного рівня маніфестує модальність, яка охоплює підкатегорії експресивності, емотивності й аксіологічності. Спектр індикаторів текстових категорій досить широкий (система лексичних, морфологічних синтаксичних засобів та ін.).

У висновкових положеннях узагальнено, що футбольний репортаж – акт комунікативної діяльності журналіста, який апелює до глядача. Телекоментар постає як текст із комплексом співвідносних інваріантних рис. Текстові категорії, взаємодоповнюючи одна одну, перехреснюючись, витворюють комунікативну єдність телекоментаря. Увиразнено важливість вивчення співвідношення ознак публіцистичного та розмовного стилів у телерепортажі – динамічному сегменті сучасних масмедіа.

Ключові слова: українська мова, репортаж, масмедіа, лексика, текст, текстова категорія, мовні засоби.

The article analyzes football reporting through the prism of text categories. It is noted that the report, in which the commentator conveys information about the football match, is at the same time a genre of modern sports journalism, a text and a discourse of the mass media sphere. It is stated that the view of the object of research depends on the scientific paradigm, in the field of which the football report falls into the field of view. The research is based on three groups of scientific works: on football communication, on reporting as a genre, and on text and text categories. The author's classification of text categories serves as the basis for the analysis of live football reporting.

It has been declared that the basic characteristic of a TV reporting as a unit of communication is its anthropocentric projection, first of all, into the plane of communicability. Peculiarities of the semantic level of the text of the football television reporting reflect the categories of informativeness, the continuum of events, discreteness, in the syntagmatic and paradigmatic relations of which conceptuality, factuality, implicitness, space and time are differentiated. The textual hierarchy of the pragmatic level is manifested by modality, which includes the subcategories of expressiveness, emotionality, and axiologicality. The range of indicators of text categories is quite wide (system of lexical, morphological syntactic means, etc.).

The concluding provisions summarize that football reporting is an act of journalistic communicative activity that appeals to the viewer. The TV reporting appears as a text with a complex of relative invariant features. Textual categories, complementing each other and crossing each other, create the communicative unity of the TV reporting. The importance of studying the ratio of features of journalistic and conversational styles in television reporting – a dynamic segment of modern mass media – is highlighted.

Key words: Ukrainian language, reporting, mass media, lexicon, text, text category, lingual means.

Постановка питання. Футбольний репортаж – жанр сучасної спортивної журналістики, у якому коментатор передає інформацію про футбольний матч. Водночас телерепортаж – це і текст, і дискурс сфери масмедіа. Погляд на об’єкт дослідження залежить від наукової парадигми, у поле зору якої потрапляє футбольний репортаж. На сучасному етапі розвитку української мови, коли почали активно вивчати мову спорту, видається актуальним аналіз мови футбольного репортажу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наше дослідження опирається на три групи наукових праць: 1) про футбольну комунікацію, 2) про репортаж як жанр і 3) про текст і текстові категорії, оскільки в такому вимірі виконане дослідження.

Зазначимо, що мова футболу вже привертала нашу увагу, раніше проаналізовано український жаргон спортивних уболівальників [3]. Згодом синонімію у футбольній лексиці простежив Р.С. Коваль [5]. Висвітлив специфіку відображення футбольних інновацій у словниках В.В. Максимчук [7]. Інтегральне дослідження футбольної лексики здійснив Ю.Б. Струганець [10]. Всебічно схарактеризувала футбольну лексику в діахронії та зацентувала увагу на неформальному футбольному дискурсі І.Р. Процик [8].

На осмислення природи телевізійного репортажу спрямовані дослідження Ю.Б. Коваленко [4], А.Л. Лісневської [6], Ю.Г. Шаповал [11]. Проблема виокремлення телерепортажу як самостійного телевізійного жанру «пов’язана зі специфічними властивостями телебачення, зокрема з безпосередністю й одночасністю існування твору (власне репортажу) та предмета його відображення (певної події), що передбачає можливість поєднувати зйомку, монтаж і трансляцію події під час того, як вона відбувається, тобто здійснювати водночас майже всі етапи роботи над екранним твором» [4, с. 202].

Основою для аналізу футбольного репортажу через систему текстових категорій слугують наукові розвідки Ф.С. Бацевича, І.М. Кочан, О.О. Селіванової, присвячені проблематиці лінгвістики тексту [1; 9].

Мета статті – проаналізувати прямий футбольний репортаж під час прямих трансляцій на телебаченні крізь призму текстових категорій. Джерельний матеріал паспортизовано із зазначенням телеканалу («MEGOGO Футбол 1» (МФ1), «MEGOGO Футбол 2» (МФ2), «MEGOGO Футбол 3» (МФ3), «MEGOGO Футбол 4» (МФ4), «MEGOGO Футбол 5» (МФ5), «MEGOGO Футбол 7» (МФ7)) і темпоральних характеристик (дати трансляції матчу).

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи футбольний репортаж у парадигмі лінгвістики тексту, трактуємо цей жанр спортивної журналістики як текст – цілісну семіотичну форму лінгвопсихоментальної діяльності мовця, яка, за О.О. Селівановою, концептуально та структурно інтегрована, служить прагматичним посередником комунікації й діалогічно вбудована до семіотичного універсуму культури [9, с. 715]. Справді, футбол сьогодні постає як соціокультурний феномен, тому інтеграція футбольної комунікації в універсум культури виразна.

Будь-який текст – поліаспектне явище. Досі залишається дискусійним питання про виділення критеріїв, ознак, одиниць тексту. На думку Ф.С. Бацевича та І.М. Кочан, «це передусім виявляється у наявності розбіжностей у кількості, взаємозв’язках та ієрархії текстових категорій, які виділяють сучасні дослідники» [1, с. 182]. Підґрунтям для вивчення прямого футбольного репортажу слугує наша авторська класифікація текстових категорій, котру застосували для аналізу художньої мови [2]. Спроекуємо цю класифікацію на мову спорту, зокрема футболу. Гіпотеза, що застосування ієрархічної моделі є релевантним, базується на спільності багатьох ознак мови футболу та художньої мови, зокрема таких, як образність, експресивність, діалогічність та ін. Розглянемо домінантні текстові категорії у прямих телекоментарях журналістів.

Засадничою характеристикою телерепортажу як одиниці комунікації є його антропоцентрична проєкція насамперед у площину комунікативності. Адресантом виступає за професійною ознакою – журналіст, за гендерною ознакою – переважно чоловік (хоча є і

жінки-коментаторки): *Друзі, я б відмотав епізод назад, в центрі поля там був «Кошмар на вулиці В'язів». Подивіться, що вони тут робили: вони рубалися, різали один одного* (МФ1, 21.02.23).

Телерепортер формує текст, комунікує із глядацькою аудиторією-адресатом, як-от: *Прийшли сім'ї в три покоління, щоб ви розуміли, от як ходять на стадіон з місткістю 30 тисяч уболівальників* (МФ2, 24.10.23); *Звернули увагу, як відстояв цей м'яч проти трьох суперників «Реала»? (МФ2, 24.10.23); Подивіться на загальний патерн, на малюнок гри: Валенсія веде у рахунку, вона грає в більшості, діє вдома, за підтримки уболівальників, і не зупиняється, що найголовніше* (МФ2, 24.10.23). Комунікації спряють риторичні запитання, наказовий спосіб дієслова.

Адресат є репрезентантом текстової категорії діалогічності, оскільки саме адресат декодує авторські інтенції, відображені у словесному тексті. «Комунікативно-прагматична, діалогічна скерованість тексту на адресата реалізується також у його програмі – інтерпретації, що закладена в усьому просторі словесного цілого» [2, с. 352]. Як зазначає О.О. Селіванова, залежно від способу адресованості реальний адресат може бути конкретним, груповим або масовим за умови адресованості будь-кому [9, с. 16]. У футбольному телерепортажі адресат масовий – багатомільйонна аудиторія телеглядачів. Взаємодія адресанта й адресата часто передана займенником *ми*: *«Ланс» стрімко перемикається із оборони до атаки, діє в агресивний спосіб команда Франка Хезе, і ми це помічаємо* (МФ7, 24.10.23); *Після того, як кілька хвилин команди розгойдувалися, пішли у нас атаки, пішли у нас моменти* (МФ1, 22.04.23). Кожен коментатор як адресант прагне індивідуалізувати власний текст, оперувати своїм арсеналом мовних засобів.

Особливості семантичного рівня тексту футбольного телекоментаря відображають категорії інформативності, континууму подій, дискретності, у синтагматичних і парадигматичних відношеннях яких диференційовано концептуальність, фактуальність, імпліцитність, простір і час. Під час матчу журналіст повідомляє глядацькій аудиторії інформацію про команди, перебіг гри. Репортаж виражає фактуальність, оскільки йдеться про зміст події, її організаторів, місце та час матчу, причину та мету. Наприклад: *Перед цим був гостьовий поєдинок проти «Бетіса» на Беніто Вільямаріні, і там «Кадіс» здобув перемогу 2-0* (МФ2, 21.04.23); *Уже 9 матчів Тулуза не може залишити свої ворота на замку* (МФ3, 26.10.23). Звучить інформація і про діяльність суддів: *Словенський арбітр поки що не дуже багатослівний* (МФ3, 26.10.23); *Одного разу рефері вже застосовував допомогу VAR* (МФ1, 21.04.23).

Вважаємо, що концептуальність у мові футболу закладена у вербалізації суперництва між командами за призове місце. Саме спортивне протистояння координує сюжет коментаря, визначає добір мовних засобів тощо: *Пресингують Амрабата футболісти «Копенгагена»* (МФ5, 24.10.23); *Багато боротьби, і суперечок, і апеляцій. І ось, нарешті, лунає свисток* (МФ7, 24.10.23); *Мауро Ікарді – відірвані ноги аргентинського нападника. І Давіде Маса дуже спокійно (непритаманно італійцям) вказує на одинадцять метрів* (МФ1, 24.10.23).

Телерепортаж – жанр, що характеризується динамікою висловлювання. Якщо коментатор не встигає широко прокоментувати ті чи ті факти, він передає інформацію більш конденсовано. Тому деякі елементи змісту подано імпліцитно: *Повернули «Ювентусу» 15 очок, як мінімум, поки що, які у нього відбирали внаслідок скандалу корупційного* (МФ2, 22.04.23); *Переважно шукають фланги, поки що, «фіалки»* (МФ2, 23.10.23); *Для «Інтера» «Юве» дуже неприємний опонент* (МФ1, 26.11.23). Щоб декодувати приховану інформацію, глядач повинен уже мати певні футбольні знання.

Віднесена до сфери семантики категорія дискретності (членованості) сприяє розгортанню тексту коментаря, у якому необхідно відобразити початок і завершення матчу, заміну гравців та інші події на полі, репрезентовані лексико-семантичними засобами: *Проспівали гімн «Барселони» уболівальники, яких називають «Кулес»* (МФ1, 28.10.23).

Логічна побудова словесного цілого можлива завдяки категорії континууму подій і її складників, а саме категорії часу та простору. «Час і простір – онтологічні категорії матеріального світу. Поза ними текст як відбиток фрагмента реальної дійсності й певної ситуації спілкування існувати не може. Вони утворюють єдиний просторово-часовий континуум із нерозривним синтезом його одиниць» [2, с. 355]. Категорія континууму подій вербалізована у футбольному репортажі через послідовність фактів, дій, які розгортаються на стадіоні.

Просторовий континуум у коментарі передано через характеристику місця гри (країни, міста, стадіона та ін.), через локативність, яку репрезентують місце дії, напрям руху футболістів на полі: *І яка тиша на Стадіо Олімпіко, лише вслухайтеся в неї!* (МФ3, 20.04.23); *Ми на «Местальї», на надцікавому матчі «Валенсії» і «Сельти»* (МФ3, 25.11.23); *«Інтер» давно не забивав з гри на «Альянс Стедіум»* (МФ1, 26.11.23). Як зауважують Ф.С. Бацевич та І.М. Кочан, «простір (локативність) – одна з найважливіших онтологічних категорій тексту, що неповторно виявляється у кожному з типів тексту» [1, с. 202].

Часовий континуум як інваріантна ознака тексту відображає темпоральність: *Перший гол вже на 9-тій хвилині забивають господарі* (МФ2, 22.04.23); *Ну, нічого собі, ось це скорострільність! 6-та хвилина та 11-та – і «Бетіс» уже горить-палає. 0-2!* (МФ1, 22.04.23); *У команд з топ-10 греки востаннє вигравали у 2011 році. Це була перемога над хорватами* (МФ1, 21.11.23).

Текстову ієрархію прагматичного рівня маніфестує модальність, котра охоплює підкатегорії експресивності, емотивності й аксіологічності. До експліцитних засобів модальності традиційно відносять вставні слова, словосполучення, вставлені конструкції, які вказують на джерело інформації, ословлюють гіпотетичність та ін.: *Як слушно зауважує французька преса, що ось цей матч із «ПСВ» – це, можливо, переломний момент усього сезону* (МФ7, 24.10.23); *До Мікеля Артети теж, звичайно, дуже багато питань* (МФ1, 24.10.23); *Зрештою, данці теж у контратаку вміють виходити* (МФ5, 24.10.23).

Категорію емоційності актуалізовано у телекоментарі здебільшого на лексико-семантичному рівні через лексичні одиниці, що є назвами почуттів та емоцій, а емотивність – на широкому вербальному й невербальному тлі: *Джонатан Девід забиває – і уболівальники «Ліля» несамовито радіють* (МФ4, 22.04.23); *Ойойой! А чи не перетнув там м'яч лінію?* (МФ2, 22.04.23).

Важливим компонентом модальності тексту є текстово-дискурсивна підкатегорія аксіологічності, що маніфестує здатність тексту відображати, транслювати цінності. Природа оцінки має вихід у прагматику мови, пов'язана з емоційною сферою мовця та з комунікативною метою висловлення. Наприклад:

Виглядає він блідо у більшості матчів, коли на полі з'являється (МГ5, 24.10.23); *Розкішна гра у відбиранні!* (МГ7, 24.10.23); *Уго Дурро – доволі специфічний нападник, гравець, який іноді надто марнотратний, але він забиває* (МГ2, 24.10.23); *Цей тренер був досить твердолобим, якщо говорити простою мовою, простими словами. За свої 29 років роботи головним тренером він не змінив свій підхід до тренувань* (МГ1, 24.10.23). Коментатор оцінює дії футболістів, команди, гру загалом. «На противагу іншим змістовим текстовим категоріям, оцінка найбільш «людино- і соціально залежна», породжена багатьма особистісними, культурними, соціально-політичними та іншими чинниками» [1, с. 226].

Висновки. Футбольний репортаж – акт комунікативної діяльності коментатора, котрий апелює до телеглядача. Особливості репортажу як тексту можна простежити через систему категорій у площині комунікативності, семантики та прагматики. Спектр індикаторів текстових категорій досить широкий. Незважаючи на те, що текстові категорії мають свої домінуючі лінії, усе ж футбольний репортаж постає як текст із комплексом співвідносних інваріантних рис. Текстові категорії, взаємодоповнюючи одна одну, перехреснюючись, витворюють комунікативну єдність телекоментаря.

Перспектива дослідження, на нашу думку, полягає у вивченні співвідношення ознак публіцистичного та розмовного стилів у телерепортажі – динамічному сегменті сучасних масмедіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т.А. Феномен художнього тексту : комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти : монографія / наук. ред. М.І. Степаненко. Львів : Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2021. 470 с.
3. Єщенко Т. Український жаргон спортивних уболівальників. *Лінгвістичні студії*. Вип. 13. 2005. С. 250–255.
4. Коваленко Ю. Сучасний телевізійний репортаж: жанрові та мистецькі ознаки. *Культура України*. 2014. Вип. 45. С. 201–208.
5. Коваль Р.С. Синонімія у французькій футбольній лексиці. *Молода спортивна наука України*. 2010. Вип. 14. Т. 2. С. 107–112.
6. Лісневська А. Телевізійний спецрепортаж в сучасному медіапросторі. *Теле-тардіожурналістика*. 2018. № 17. С. 108–113.
7. Максимчук В.В. Неологізми футбольного дискурсу як об'єкт лексикографічного опису. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 57. С. 85–89.
8. Процик І.Р. Футбольна лексика у формальному та неформальному дискурсах : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2020. 788 с.
9. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкіля, 2010. 844 с.
10. Струганець Ю. Футбол у вимірі слова : монографія. Beau Bassin : LAMBERT Academic Publishing, 2018. 197 с.
11. Шаповал Ю.Г. Телевізійний репортаж як жанр і метод документування подій суспільного життя. *Телевізійна і радіожурналістика*. 2000. Вип. 3. С. 311–327.